

Здравко Петров
Бокачо и неговият
„Декамерон“

Както за други велики хора и за автора на „Декамерон“ не се знае точно къде се е родил. Предполага се, че е роден в Париж като незаконен син на флорентински търговец. Бащата на Бокачо бил студен и вероломен човек. Той захвърлил майката, но прибрал при себе си детето. Майката умряла много скоро. Твърде трудно е да се установи дали тя е точно тосканка или францужойка, но едно е ясно – че „галска жилка“ присъства в словесното изкуство на Бокачо. В него има нещо „парижко“, ако не като кръв, то като художествен инстинкт. В натурата му се забелязва прословутият „французки дух“, който като старо бургундско вино не му дава покой. Тоя „дух“ го изпълва с младост и кипяща жизненост, остроумие и въображение. Независимо под чие небе се намира, той носи в кръвта си „веселата родина на Рабле“. При него е безспорна галската яснота на духа и склонността към красноречие. В неговата проза има нещо цветисто като слог, артистично като изпълнение. В много отношения Бокачо повече прилича на французин, отколкото на италианец. Но все пак някои черти са чисто „италиански“ при него. У Бокачо се забелязва флорентинска хитрост, страст към прекрасното и вродено чувство към изящното.

За разлика от предшествуващите го майстори на новелата Бокачо има облик на типичен литератор. В това отношение той твърде прилича на приятеля си Петрарка. Както е известно, помежду им е съществувала дълбока дружба. Бокачо искрено се е възхищавал от гения на Петрарка. Известно е, че Петрарка е изучавал гръцки език под ръководството на двама-трима учители, хвърлил една не малка част от личното си състояние за издирване на стари ръкописи, основал е цяла академия на млади учени и сам е повлиял на Бокачо да се ориентира към древността. До голяма степен Бокачо дължи на него страстта си към античността, любовта си към гръцките ръкописи. Бокачо е подарявал на своя приятел ценни книги, като тия на Цицерон, Барон, Блажени Августин, както и собственооръчния си препис на „Божествена комедия“. Много нещо Бокачо носи от автора на сонетите за Лаура. Петрарка и Бокачо са били искрени приятели. Бокачо е изпитвал дълбоко чувство на привързаност към автора на поемата „Африка“. Често пъти той е изминавал големи разстояния, за да се види с Петрарка. Бокачо не е познавал чувството завист и непрекъснато е изразявал в писма удивлението и благоговението си пред делото на Петрарка. Обаче Петрарка е прочел много късно „Декамерон“, близо двадесет години след неговото издаване. Както е известно, той не се е отнесъл с особен възторг към творбата. Явно буржоазната жизненост на „Декамерон“ му е била чужда.

Авторът на „Декамерон“ е просветен и либерален ум, добър компаньон и веселяк. Той има добро сърце и си остава докрай една хармонична натура. Като типичен син на епохата Бокачо харчи много пари по манускрипти и въпреки своята бедност дава последните си средства, за да се сдобие с екземпляр на Омир и Вергилий.

В началото обаче животът на Бокачо не се отличавал с много приятни краски. И това се дължало най-вече на семейното положение. Мъчителният спомен за рано починалата майка, користолюбието на бащата не са се отразили добре на младия Джовани. Баща му все повече се е очертавал като груб материалист, който не се интересува от хуманитарните науки. Неговият житейски идеал е бил далеч от събирането на стари ценни ръкописи. Той искал да тласне сина по друг житейски път, който няма нищо общо с поезията и древните ръкописи. Но въпреки всичко от Бокачо не станало търговец. Търговията изгубва, но затова спечелва поезията. Бокачо на едно място казва: „Поезията не донася богатства, но тя открива пътя към небето; търговията води към печалби чрез измама.“

Единствен светъл епизод в неговото юношество е престоят му в Неапол. По-късно той дълго и носталгично ще си спомня за тоя престой. При пищния двор на крал Робер д'Анжу културата и насадите са били издигнати в култ. Тук господствувала блестяща епикурейска култура. Тогава Неапол, за разлика от другите италиански градове, е бил средище на просветен живот. По това време Париж е бил беден и мръсен град, който изобщо не е могъл да се сравнява с Неаполитанския двор на крал Робер, където около краля се е събирала блестяща плеяда от учени, пости и философи. Там Бокачо се е подвизавал като млад поет, той с имал вече име. Поемата „Филострато“, написана в октави, му е донесла известност. Тук бъдещият автор на „Декамерон“ е попаднал на интересни хора. Кралският библиотекар го е посветил в гръцката митология, а един учен го запознал с основните закони на астрономията. В обстановката на пишна феодална култура Бокачо завързва редица сладостни любовни връзки. Той бива посетен от Амур. От всичките му любовни романи най-известен е тоя с кралската дъщеря. Образът на Фиамета-Мария, облечена в зелено (любимия нейн цвят), останал като светло видение от тия години. Рамката на тая любов е била великолепна. Неапол като град се е отличавал със своята природна веселост, лекомислие и чувственост. Тук никога не свършвали придворните празници и светските развлечения. При двора на крал Робер се е подвизавала една от най-интересните фигури на Средновековието – Джована Неаполитанска.

Нейната история е аналогична с тая на шотландската кралица Мария Стюарт. Според Вилмен „егоистичната веселост сред опустошителната зараза“ при „Декамерон“ се дължи на това, че Бокачо превъзходно е познавал двора на Джована Неаполитанска и неговите опустошаващи страсти. В тия години той получава вкус към рицарството, салонната изнеженост и екзотизма на Юга. По това време той обичал и с голяма наслада слушал разкази за пътешествия по южните морета, за полуизточните нрави на Сицилия. По-късно, гледайки скромните долини на Флоренция, той е въздишал по най-хубавите часове на артистичната си младост. Отсега нататък Флоренция му изглеждала целомъдрена и републикански постна. Но баща му с видимо неудоволствие следял светските и литературни приключения на сина си. През 134) г. той извиква сина си във Флоренция. Срещата между бащата и сина не е много приятна. Бокачо записва в своя дневник: „Ужасният вид на този старец, груб и користолюбив, с всеки изминат ден все повече ме плаши и угнетява.“ Наново се сблъскват мрачният гуелф и веселият компаньон от Неаполитанския двор на Робер д'Анжу. Бокачо като човек е бил чужд на метафизическите тънкости на духа, на насладите на платонизма. Пред тях е предпочитал удоволствието на светските и научни разговори. За него Филипо Вилани дава следната характеристика: „Бил приятен в обръщенията, надарен с весел нрав, обичал да се шегува по време на разговори и със страст се е отдавал на изящни беседи.“ Явно е, че в обкръжението на трезвия и делови роден град той е страдал. Като светло възпомяние останали ласкавите вълни на Тиренско море, негата на Неаполитанския залив. Във Флоренция отсъствувала пъстротата на нравите, характерна за Неапол. Тя била изпълнена освен това с политически страсти и смутове. Чумата от 1343 г. накарала Бокачо пак да се върне във Флоренция. Неговият баща бил умрял и той трябвало да се грижи за своя брат, родил се от втория брак.

Бокачо между другото се е занимавал и с дипломатическа дейност. Но той не е бил политик по призвание. Бокачо е повече епикурейска натура, отколкото човек на чистите политически страсти.

Краят на автора на „Декамерон“ далечно напомня религиозния кризис на Гогол. През 1362 г. при Бокачо идва един картезиански монах и му предсказва близка смърт. Бокачо едва ли не изгаря своите съчинения под напора на вътрешен кризис. На петдесетгодишна възраст той се отказва от светска ученост и става монах. Свободното си време отдава на тълкуване „Божествена комедия“ на Данте – любимеца на неговата младост. В течение на десет години Бокачо споменава името на Данте в

църквата. Обаче неговото религиозно благочестие не му е попречило да работи над своите латински трудове и над трактатите по биографията на Данте. Бокачо умира на 62-годишна възраст и е погребан в околностите на Черталдо.

Разправят, че истинското чувство към поезията у Бокачо се е пробудило при вида на гроба на великия латински поет Вергилий. Оттогава става предан на поезията. Защото латинският поет го е научил, че само тя увенчава челото с истинска слава. Бокачо е бил закърмен с „млякото на латинската вълчица“. Той е притежавал голямо литературно дарование и класическо образование.

Бокачо е правил сериозни опити във всички литературни жанрове: в областта на алегорическите видения, любовната лирика, авантюристичния роман, митологическия разказ, легендата, сатирата, ораторската реч, еклогите, идилията, митологията, филологията. И най-странното е, че е сполучил най-много там, където най-малко участие взема ерудитът у него.

Неговият безсмъртен „Декамерон“ няма нищо общо с учеността. В него той изменя на средновековната традиция да се рисуват герои, почерпани от класическия персонаж. И се е получило в резултат нещо необикновено свежо, пъстро и епикурейски жизнено. Под мрачния свод на чумата той разиграва хорото на живота – пъстро и многолико, възвишено и тривиално, благородно и подло.

Бокачо благодарение на своята необикновена ученост и работоспособност е станал автор на много съчинения, които издават подготовката му и целеустремеността на духа му и оттам – целеустремеността на тая необикновена епоха. Сред тях обаче има типични научни названия, които издават лек педантизъм. Но в действителност не латинската му ученост, полузнанието на гръцки език, разсъжденията му върху произхода на боговете съставляват истинското му величие. Тия занимания са отшумели с течение на времето. Те една ли биха представлявали днес интерес, ако той не беше автор на „Декамерон“. И сам Бокачо едва ли е могъл да предполага, че историческите му трактати, алегорическите му и мистични поеми, класическите му енциклопедии, в които проличава необикновена ученост, ще се окажат без всякаква стойност, мъртъв филологически прах. И то в сравнение с ония разкази с твърде непристойно съдържание, които той е написал за забава на една принцеса. „Безпътните“ му новели от „Декамерон“ му донасят по-голяма литературна слава. Именно това, което е страничен продукт на неговия гений, ще му

донесе безсмъртие. А ерудитските му книги сега пълнят прашните рафтове на библиотеките на филолозите и специалистите.

Бокачо има много творби, които могат да бъдат предмет на изследване, на чист научен интерес. Той има юношески литературни творби, които се отличават със злоупотреби с митологията. Някои от тях направо са подражание на Сенека и Овидий. В тях той разкрива несъмнен поетичен талант. В „Ninfale Fiesolano“, макар че подражава на митологическата идилия, се чувства известна поетическа прелест. Също така заслужава интерес и „Фиамета“ със своята интензивност на любовното чувство. Но книгата, която донесе действителната слава на Джовани Бокачо, не се отличава с ученост. Тя е написана в духа на народния говор (макар и виртуозно, и с вкус), събрала е много от приказките на устния фолклор, от онова безименно богатство, което е притежание на всички и на никой.

На широката публика Бокачо е известен с една-единствена книга, които преживя вековете. Тия сто новели, разказани за десет дни, са отдавна достояние на цялото човечество. Авторът на „Декамерон“ ни пренася под флорентинското небе, показва ни очарованието и горчивините на живота на фона на пир по време на чумата. В момент на трагични контрасти най-добре се чувства сладостта на живота. На този мрачен фон на средновековно бедствие животът изглежда още по-привлекателен от всеки друг път. В разказите на веселия Бокачо се чувства негата на средиземноморската култура, те се отличават с необикновена жизненост и пластичност, те гъмжат от характери, ситуации, човешки съдби. Безгрижният разказвач на ренесансовски случки се превръща в някаква нова Шехеразада, която ни отвежда под светлото, усмихнато и ласкаво италианско небе. Тук е показано италианското общество, пъстро и богато, освободено от гнета, на теологията.

Сега „Декамерон“ стои спокойно на рафта на библиотеката ни. А някога това произведение е предизвикало „революция“ с дръзкото си съдържание и необичайната трактовка на темите. По думите на знаменития италиански критик и историк на литературата Франческо де Санктис то е дошло съвсем неочаквано, паднало е като „гръм от ясно небе“. Бокачо безпощадно подлага на удари всичко „свято“ на тая епоха. Нравите на епохата рисува с карикатурна веселост и непочтителен смях. Зарязва всичко със своя ренесансовски релативизъм, без да излиза от границите на доброто и злото. С галантния маниер на духовит събеседник той ни въвежда в едно пъстро общество. Това калейдоскопично

общество се състои от феодални синьори и селяни, крале и пирати, търговци и монаси, банкери и занаятчии, слуги и комедианти, сицилианци и евреи, французи и генуезци, сарацини и флорентинци, неаполитанци и жители на Корфу и Вавилония. Но тук преобладават преди всичко италианците. Това необикновено разнообразно общество се тресе от смях и „дяволии“, от пороци и страсти. Това е един безконечен, пъстър свят от „дрехи и лица, племена, наречия, състояния“. Просто за литературната история изглежда невероятно бърз преходът от поезията на Данте и Петрарка към прозата на Бокачо. Двата са прекалено спиритуалистични духове – и изведнъж се явява плебейски сочната проза на Бокачо. Тя по своему също „изящна“ и „галантна“, но не носи вече старото благородство на класическия слог. Прекрасната тосканска проза на Бокачо бързо завладява публиката. Макар че в началото нейният вкус не е могъл да не бъде „шокиран“. „Декамерон“ е някакъв литературен Вавилон, където шуми пъстра човешка реч, кръстосват се бои и раси. Тук има много пластове, смешение на народи и наречия, игра на житейски комбинации, по-малко чиста психология и възвишени акценти. „Декамерон“ е някаква своего рода погребална плоча върху „мистична Италия“ на св. Франциск Асизки, както по-късно Дон Кихот хвърли няколко буци пръст върху гроба на старото рицарство. Някога един знаменит английски поет съжаляваше, че след Сервантес Испания не ражда рицари. Може съвсем определено да се каже, че след убийствените новели на Бокачо няма вече място за свети изображения, за свещени атрибути, за св. Франциск, манастирите вече са населени с порочни монаси и монахини, които познават плътската любов.

Анатол Франс казваше, че предпочита два тлъсти порока пред десетина постни добродетели. Представете си, че в миг светът на „Декамерон“ се превърне в някакво обиталище на добродетелта, където няма пороци, страсти, женско коварство. Изведнъж всичко ще се превърне в нещо целомъдрено и скучно. Отсега нататък няма да има паднали ангели, а само монотонни

райски градини. „Декамерон“ без изображението на дузина човешки порока не би имал живописна сила, не би бил велико произведение. Ако всичко вървеше както в последната новела на сборника – Гризелда, образец на идеална жена, животът би изгубил своето очарование и прелестни тайни. Ние никога нямаше да узнаем за пъстрия лабиринт на човешки коварства и изненади, известен под името „Декамерон“. Но флорентинският сплетник добре си знае работата. Той не иска да повтори

Данте и неговите идеални концентрични кръгове. Той иска да създаде нещо свое, оригинално, неповторимо ярко. Макар че може да се оспорва неговото бащинство. Не се знае точно докъде се простира авторството над тия притчи, анекдоти, новели, поучителни разкази. Бокачо ни прилича твърде много на древния медик Гален, който съставил своята медицинска енциклопедия от разказите на хора, които са минавали край неговата врата и които той добросъвестно е разпитвал за болести и лечебни средства. Бокачо е събрал от странстващи хора много сведения и идеи, за да изгради своята безсмъртна книга. По този начин се е получила тая енциклопедия на ренесансовия живот, на пъстрите нрави и лекомисления морал. Всичко това е едно благодатно поле на тънки наблюдения и психологически експерименти. Тук могат да изострят своето моралистично любопитство Молиер и Лабрюйер, да предусетят типове на своя любим персонаж. Всичко това напомня някаква „парижка“ хроника през XIV в. Тук се разиграва някакъв класически персонаж, само че под флорентинско небе.

Бокачо идва няколко столетия преди Балзак, както херцог Сен-Симон преди Пруст. И чудно! Как само за половин век се осъществява един революционен преход, само с няколко десетилетия може да се измери преходът между две велики произведения на средновековния и ренесансовия гений. Става дума за „Божествена комедия“ на Данте и „Декамерон“ на Бокачо. Някак поразително контрастно става промяната между средновековните видения на Данте и пътешествието му в задгробния свят и жизнерадостното изкуство на Джовани Бокачо. Възторжената публика е толкова зашеметена от появата на „Декамерон“, че за миг забравя виденията на строгия Данте.

Тя е почувствувала, че в лицето на знаменития новелист се появява антипод на Данте. Бокачо показва веселото безпътство на ненаказаните „грешници“ и изчиства натрапничавия спомен за наказаните грешници. Със своето блестящо изкуство на флорентински новелист той прави преврат в прозата, разделя се със смях с миналото. В неговия смях има нещо от могъщия кикот на плебея, от антитрадиционизма на бастарда. Бокачо пише, без да съзнава „човешката комедия“ на ранното буржоазно общество. Въпреки че е горещ поклонник на Данте и цял живот се занимава с личността му, в сферата на изкуството той се е разминал с него. Той е създал нещо, което е чуждо на католическия свят на великия флорентинец. По думите на един френски критик, ако на сто песни на Данте има антипод, това са несъмнено стоте новели на Бокачо, събрани в сборника „Декамерон“. Авторът на „Божествена комедия“ и авторът

на „Декамерон“ са велики артисти на италианската реч, но те създават два противоположни „космоса“. От една страна, имаме безутешната „Божествена комедия“, а от друга – земното, епикурейско изкуство на Бокачо, нямащо нищо общо със задгробните видения.

Ако Данте имаше възможност да прочете стоте новели на Бокачо, би се ужасил от разрухата на живота, от антирегламентацията на нравите, от антиспиритуализма, от бунта на плътта. В „човешката комедия“ на Бокачо няма нищо от небесната йерархия, от волята за съразмерност и миров порядък. Несъмнено „императорът на тъжното царство“ ще се изуми от картините на битова пъстрота, плътско лукавство, фриволност и буржоазна жизненост. И действително Бокачо по вътрешното устройство на гения си, по темперамент и жизнен механизъм е чужд на аскетичната и схоластична култура на Средновековието. Той е типичен буржоа по усещане. Не случайно той принадлежи към това съсловие, към тая група от граждани, към които авторът на „Божествена комедия“ е хранел дълбоко презрение. Плебей, бастард, велик присмехульник над човешките нрави, разрушител на рицарската любов и монашеските идеали, той е истински представител на буржоазията (*popolo grasso*) на XIV и. Неговата поява говори за политически индиферентизъм и ренесансова еротика. В „Декамерон“ има вече малко политика в директния смисъл на думата. Същевременно то е едно от най-тенденциозните произведения в световната литература, но при него тенденциозността произтича от живота. Като мрачни сенки се стапят изпълнените с политически фанатизъм хора на XIII столетие. На мястото на „жената-ангел“ идват насмешливите повести за разпуснати монаси и неверни жени. Бокачо със своето блестящо новелистично изкуство е велик разрушител на средновековния космос, който вдъхнови Данте да напише „Божествена комедия“. Със своите простонародни разкази (почерпени най-вече от фолклорното изкуство на простолюдието, а по-малко от книгите) той съкруши средновековната крепост на католическата вяра, утвърди по един фриволен начин правото на земен живот в противовес на задгробния мир, който бе подчинен на една божествена, мъртва галактика. Бокачо затъмни мистерията и символиката на средновековното изкуство. Приживе Данте се движеше между хората като някакво задгробно видение. Сега на фона на бокачевското жизнелюбие той вече изглежда като някакъв анахронизъм на миналото. В светлината на плебейското изкуство на Бокачо няма място за видения като Беатриче и Лаура. Средновековният идеал за жената се е разпаднал в артистичната проза на Джовани Бокачо. И за всичко е виновен той бастард, макар и извънмерно учен,

запасен с огромни класически знания, страстен събирач на древни ръкописи. Но той субективно не е виновен. Той само изпълнява присъдата на историята по отношение на строгия феодален мир. Започнал е процесът на „откриване на личността“, на реабилитацията на плътта, на освободената човешка еротика. Обикновено в историята на литературата се забелязва интересният процес как епохи на аскетизъм и отчуждение от земното се заменят с необуздан „Трималхионов пир на плътта“. И в този смисъл произведение като „Декамерон“ е дълбоко революционно произведение, което реформира представите за света.

Няма нищо чудно, че на мястото на Дантевите видения и строгите терцини идват пъстрите новели на Джовани Бокачо. Бокачо започва да разказва флорентински сплетни в стила на Тит Ливий. В тях си сто новели той до максимум се е освободил от притегателната сила на класическите сюжети и митологически стилизации, той е оставил ерудита при своите ръкописи и е надал ухо на уличната връва. В това се състои новаторското величие на безсмъртното му произведение.

Често се случва това, което понякога се смята каприз на перото, да даде съдържание на един творчески живот. Сервантес е ценял много своите пиеси, но човечеството запомни само безсмъртния тип, който той създаде. От толкова учени книги на Еразъм право на вечност получи една-едничка. Даниел Дефо написа над двеста книги, но на всемирна слава се радва само една от тях – „Робинзон Крузо“. Нещо подобно се случва и с Бокачо. Сега само строгата филологическа наука може да съживи латинските му съчинения, а „Декамерон“ не се нуждае от насилието на литературната наука. Творението на гения на Бокачо не се нуждае даже от препоръчителния надпис „класика“. То е толкова живо, че в известен смисъл е класика и не е класика. Никога няма да дойде момент, когато ще се изучава с молив в ръка и енциклопедически речник в джоба! Защото в него е заключена една необикновена виталност и артистична лекота на изпълнението. Книгата се чете с лекота и наслада. Сякаш тя е написана на един дъх и с неотслабващо темпо. Както ставаме неусетно трето лице в спътническата двойка на рицаря от Ла Манча и неговия оръженосец, така и неусетно се присъединяваме към веселата дружина, която обитава вилата Палмери, намираща се на планински склон и заобиколена от кипариси. Само за десет дни научаваме толкова много неща пътуваме по суша и морета, узнаваме толкова нрави и необичайни приключения, които, подобно на „Хиляда и една нощ“, едно на друго не

си приличат. Разказите на „Декамерон“ са създадени сякаш на шега, те представляват блестяща южна импровизация, предназначена за някой салон или дворец. Те сякаш са създадени с тайното намерение да съблазнят някой девствен слух. Не случайно Франческа и Паоло са били подтикнати към греховна любов от старата книга „Callechaut“. За младите души „Principe Galeotto“ на Бокачо може да изиграе същата роля. Той е опасно оръжие както поемите на Овидий. Като всяко велико произведение то има много страни и ъгли на изображение. То представлява вълшебно огледало, в което се пречупва многообразието на света. То представлява и критика на правите, и ръководство по любовна страст. Всичко зависи от топа кой как гледа на тая велика творба. Но безспорно от всички възможни аспекти най-бедна е зрителната точка на черквата, която вижда в лицето на веселия Бокачо един богохулник и антихрист, вечен враг на черното воинство. Същевременно приятелите на атеизма обичат да препрочитат тая старинна книга, която рисува измамническата същност на поквареното духовенство.

Тая стара книга има много приятели по света, даже комсомолците от някога нашумелия и у нас роман на Н. Богданов „Първата“ към края на своето комсомолско събрание теглят наивната резолюция да се появи един „нов, червен Бокачо“, който да изобрази пороците на духовенството в наше време. Явно е, че името на Бокачо е едно водоразделно име. Неговата проза има толкова богохулен характер, че колкото и да иска католическата църква, не може да причисли фриволния му лик към мъртвата мозайка на светците.

Книгата на Бокачо също може да бъде причислена само към древната наука за „нежната страст“. Но както да я преценяваш, това е една необикновено витална книга, представляваща някакво средновековно сребърно ковчеже, изпълнено със словесни вълшебства и аромати, разкази и забавни истории. Бокачо, като съотечественик на „човека с дяволската цигулка“, превъзходно владее композиционната и стилистична оркестрация. Като цяло произведението му диша някаква своеобразна музика, даже отделната фраза звучи гордо, както в прозата на латинските прозаисти. Не случайно някои сравняват монолозите му с тия на героите на Тит Ливий. Освен това Бокачо владее изкуството на добрия компаньон, който винаги намира приласкаващата интонация на разказа си.

Трудно е да се предаде съдържанието на знаменития новелистичен сборник. В едно утро в църквата „Санта Мария Новела“ се срещат седем млади дами в пълен траур и трима младежи. В продължение на десет

дни всеки от тях е длъжен да разправя по десет разказа, които да внесат „разтуха“ в обстановката на чумавото време. Разказите на тая млада компания обаче не са обърнати към смъртта, а към живота. Те нямат нищо общо с опустошителното тържество на чумата. Те не изпадат в „тон“ с тоя странен и съдбоносен пир, който е известен в литературата с прозвището „Пир в чумаво време“. При тях не властвува неприличното, отншенията до края си остават кавалерски.

Дълго време читателят на книгата не може да се опомни от „веселия карнавал на «Декамерон»“. Той попада в една прелестна обстановка. Той се намира сред сенките на флорентинските вили. Пейзажът е толкова сладостен и мек, разговорите така приятни и остроумни, неочаквано и ослепително пьстри, че всичко това ни напомня, по думите на един критик, Платония „Пир“. Всичко това контрастира на вакханалията, породена от съдбоносното хоро на чумата. Десетте дни на тая весела и изящна дружина преминават в рамките на изтънчени духовни наслади и духовити разговори. Самият пролог към „Декамерон“ е вече едно откритие, един преврат, нова гледна точка на живота на фона на мрачните оргии на плътта, породени от присъствието на един фатален бич. Тук имаме апология на живота, на ренесансовия рационализъм, на епикурейството и пълноценността на личността. Както казва един автор, прологът към „Декамерон“ представлява голяма новост в литературата, по същество това е прощаване със средните векове, с монашеския аскетизъм и с религията на смъртта.

В „Декамерон“ вече се чувства нещо сладостно, живописно, което утвърждава живота и неговата пълнота и презира смъртта. Бокачо е органически чужд на всякаква метафизика на смъртта. Неговият гений се отличава с живописната си жизнерадостност, той е опит от веселото вино на живота. За него земята повече не е „долина на скръбта“. В тоя смисъл той е повече езичник, отколкото християнин. Както е известно, и самото Възраждане като явление в италианския живот е едно могъщо възкръсване на езическата древност и нейните духовни и физически наслади. В гласа на Бокачо се обажда пробуденото езичество, което не иска да се примири с аскетизма. Жизнерадостният гений на автора на „Декамерон“ се бунтува срещу картините на разрушение и смърт. В него няма помен от мистиката на Средновековието.

За разлика от други класически книги, увенчани със слава, но покрити с филологически прах, книгата на Бокачо се отличава със своята жизненост и покоряваща прелест. За прочитането на други класически творби са нужни по-големи интелектуални усилия и подготовка; тук

положението е съвсем друго. Не е необходима особена ерудиция, за да почувствуваш прелестта на тия новели. Те се четат леко, още повече, че са къси и имат характер на анекдоти.

Едно изключително събитие в средновековния живот като чумата дава тласък на Бокачо да напише най-популярната си и гениална книга. Той не е присъствувал непосредствено при избухването на чумата, но въз основа на източници и фантазии изблици успява да създаде картината на тоя средновековен бич, който покосява моментално стотици хора, руши правите, изменя обществените отношения, съдейства за деградирането на човешката природа, кара навсякъде да властвува един животински егоизъм. Всичко живо немее и трепери пред тоя „черен ангел“ на Средновековието, който неочаквано връхлита върху бедните граждани, опустошава богати градове и морски столици, внася дух на разгънение и мимолетност. XX век си има своите болести-бич като рака, XIX век – туберкулозата, Средновековието познава холерата и чумата, чието гнездо е Мала Азия, и които най-вече се пренасят чрез търговските кораби. Обикновено на прага на смъртта се повишава жизненият тонус, страстта към живота става много по-голяма от всеки друг път. Заплашената личност с небитие се мъчи колкото се може да вземе от живота блага, преди да бъде отнесена към неизвестността. В книгата на Джовани Бокачо „Memento vitae“ и „Memento mori“ имат съдбоносна среща, дават си дуел. При последна степен господства принципът „Memento vitae“, Бокачо хвърля своето предизвикателство към Средновековието и неговите ужаси. Книгата му е прослава на живите тела, които се гърчат си страсти и удоволствия. Сред тия сто новели или по-точно сто стрели срещу Средновековието могат да се намерят най-различни по съдържание литературни творби. Тук се срещат весели истории и изпълнени с мрачен колорит повествования. До веселите истории за разпътни монаси стоят отличаващи се със своята невесела фантазия новели, като тая за младия благородник Настаджо дели Онести. В тая новела всичко прераства в тъжен символ.

Всички изследвачи на творчеството на Бокачо са изумени от контраста, с който започва тая книга. Тук действуват заканите на психологическия контраст. Читателят минава през тъмни коридори, докато се озове в градини, щедро обсипани от лъчите на ренесансовото слънце. Скоро бива забравен черният бич на страшната болест, която бушува във Флоренция. Един малък, но очарователен кръг на просветени хора заживява с проблемите на живота, които са по-силни от тия на смъртта. Бокачо се смее на смъртта. „Декамерон“ – това е „насмешлива хроника“ за

отиващото си Средновековие. Някак радостни и лекомислени изглеждат „лабиринтите на «Декамерон»“.

В тия сто новели е показано, че любовта е по-силна от смъртта, животът – от небитието. Те са толкова пъстри и богати, че допадат на Шекспир. Тук са показани всички възможни и невъзможни изобретения на любовта: малките любовни хитрости, вероломството на куртизанките, съпружеските изневери, тук са разиграни много буржоазни фарсове. Всичко това представлява някаква великолепна „питореска“, някакъв карнавал на човешката изобретателност и глупост. Сами по себе си тия сюжети са вече готови драми, комедии и трагедии. Само чакат ръката на вещия драматург, който ще ги изведе от състоянието на битова „питореска“ и „плутовско“ лекомислие. Сега те са само маски и фигуранти, панаирджийски дървени човечета, които само с един гениален дъх могат да бъдат превърнати в неумиращи типове. В лицето на Бокачо италианската новела е намерила своя първомайстор. Италианската новела вече по същество се превръща в драма. В нейната основа постоянно лежи драматическа колизия на характерите. При нея са характерни далечните пътешествия, опасните морета, съдбоносните случайности. Тя най-вече е обърната към страните на Изтока на „Хиляда и една нощ“, към пределите на далечния Запад със своите рицарски легенди и любовни романи. Всички тия неща присъствуват в по-голяма или по-малка степен в новелистиката на Бокачо.

Творецът на „Декамерон“ е създател на литературния жанр новела. Той има многобройни последователи и приемници. Разбира се, има и предшественици в този труден и лаконичен вид Корените на неговото изкуство се намират в средните векове. В Бокачевата новела възкръсва насмешливостта на френските трубадури и иронията на френските новелисти към църквата, селските проповедници и бедни монаси. Безспорно Бокачо се е възползувал от съкровищницата на световната литература. Тук се забелязва и влияние на източната поезия, и мотиви от Апулей, заемки от гръцките романи и различните средновековни латински сборници, теми от италианското „Новелино“ и „Разкази за древните рицари“. Някои са наклонни да смятат, че самото описание на чумата в „Декамерон“ е свързано с образци като тия на Тукидит, Лукреций, Макробий. Някои места от новелите показват латински периоди на фразата.

Като цяло източниците на Бокачо в „Декамерон“ идват от живота. Той използва разкази, почерпани от живота на Флоренция, голяма част от които са автентични, някои от разказите му имат неаполитанско, сицилийско, гръцко, източно, африканско произхождение. Всички те са

достояние на всички, те са порядъчно „познати лица“, но Бокачо ги превръща в литература, издига ги на равнина на изкуството. Ако се вземем внимателно в аналогичните сборници на средновековното новелистично изкуство, ще видим, че италианското „Новелино“, френските фаблю са бледи и схематични, нелитературни и плахи в сравнение с индивидуалното изкуство на Бокачо. Те не надхвърлят рамките на забавния анекдот. Тяхното предназначение е да развличат една безхитроствена и невзискателна читателска маса, която най-вече се интересува от развлекателната страна на нещата. Няма съмнение, че авторът на „Декамерон“ е заимствувал отнякъде своите сюжети, той не може да ги измисли, съчини. Но във всичко той е влагал нещо свое, неповторимо лично. Много неща като типове са били вече набелязани от живота, ала Бокачо превърнал отвлечените фигури в живи лица, зад неподвижните маски може да видиш човешка физиономия. Бокачо вече показва марионетния театър на живота. Смешното и трагичното, сериозното и фриволното е омесено с някаква дяволска сръчност.

Явно, че много неща Бокачо е възприел от своя престой в Неапол, престой, който е оформил неговата личност, вкусове и привычки. Неаполитанската чувствителност е изработила в него бъдещия новелист. По това време той е чул безброй разкази, които по-късно заимствува, превръща в благородно градиво за своите новели. Но Бокачо оставя върху новелата отпечатъка на собствения си гений. По думите на един литературен историк под неговите изкусни ръце новелата се превръща в бронзова статуетка, подобна на тия на Бенвенуто Челини. При Бокачо новелата получава завършен и съвършен вид. Той става творец на нейния език, тип, ритъм, музика; със своя гений определя кръга на нейните сюжети. Самата композиция на „Декамерон“ вече ни подсказва, че пред нас се намира едно голямо дарование. Геният на автора на „Декамерон“, въпреки че се опира на приемствеността на флорентинското епигурейство, намира нови чувства, показва нов поглед върху живота и житейски рационализъм. Бокачо превръща старата новела от тип морална поука и забавна житейска история в изкуство, изящно по своята разработка и език. Езикът, на който са разказани новелите, говори за латински примеси и ерудитски реминисценции. Не малко участие в изработването на тоя сочен език има и Бокачо-критикът.

Привлекателното при разказваческото изкуство на Бокачо се състои в това, че на всичко той умее да даде одухотворяваща, романтична рамка. Той умее да одухотвори плътското, да подходи към него с вкус и грация. Въпреки че разказва толкова много земни истории, никъде

неговият разказвачески гений не се принизява до равнина на един плосък натурализъм, а обратното – на всичко намира романтична окраска. Присъствието на „черната смърт“ ражда диханието на романтизма. Познавачи на епохата на Възраждането говорят, че романтичната стихия е заложена в душата на Възраждането. Ако по-късно, в следващите векове, романтизмът е някакво болестно състояние, то ренесансовият романтизм е нещо обратно, той диша жизненост и здраве. Духът на романтичната новела струи в платната на италианските художници от XV в., а разказите на италианските новелисти се отличават със своята романтична ирония, ефирност на романтичните чувства. С романтична окраска се отличават и стотите новели на Бокачо, на всичко той е намерил един романтичен фон.

Бокачо е един от най-насмешливите умове, които познава историята на литературата. Той подлага всичко на унищожителен смях и забавление, особено се подиграва с човешката глупост. За да покаже човешката глупост обаче, той не си служи с романтични гротески и символични хиперболи, а направо сменя скици от натура. Бокачо показва човешкото общество откъм неговите страсти, смешни и грозни страни. Но той не страда от едностранчивост на ума, никога не изпада в мизантропия, наблюдавайки несвършените черти на човешката природа. Като всеки човек на тая епоха той запазва у себе си богатите си залежи на смях, към всичко безобразно се отнася с галантна, ренесансовска насмешка. Той не служи на отвлечени понятия и морализаторски принципи, които изсушават погледа към живота. Преди всичко него го интересува ежедневието „чудо“ на живота, „феноменът“ на битието, в неговата пестрота и разнообразие. В неговите новели може да се проследят блясъкът и нищетата на човешкото съществуване. Като всяка сензитивна натура въпросите на задгробния живот не го интересуват. Той се занимава преди всичко с човешките страсти и физическите удоволствия. Но и тоя присмехулик е изпитвал респект от човешкия ум и жените. Петрарка е един изтънчен егоист, който цял живот обича само себе си. Той е обичал Лаура, но не и жената. Авторът на безсмъртните сонети за Лаура е имал пренебрежително отношение към жените, разглеждал ги е като възплъщение на дявола, нарушителки на мъжкия покой. Обратно, Бокачо е бил изпълнен с мисъл за жената. Той пише между другото специално съчинение „За знаменитите жени“, където се занимава с нашата прапрамайка Ева, със знаменити гръцки и римски матрони, папеса Йоана, императрица Констанция и Джоана – императрица ерусалимска и сицилийска.

Бокачо обича жените и любовта. В „Декамерон“ той постоянно ни изобразява хитри и влюбчиви флорентинки.

Най-често големите книги имат своя съдба. Дълго време до изобретението на книгопечатането „Декамерон“ е бил познат само като преписи, разпространявал се е от ръка на ръка като някакъв апокриф. По едно време съдържанието му засегнало благочестието на Римския двор. През XVI в. Тридентийският събор поставя книгата на Бокачо в списъка на забранените книги. Започват дълги преговори между Медичите и Римския двор. Папа Пий V назначава специални лица, които да се занимават с пурификацията на книгата на Бокачо. В продължение на две години се разглежда той нещастен „Декамерон“ и се подлага на ампутирание. От оригинала отпадат цели разкази, отрязани са наполовина редица новели, заменени са едни думи с други. Така се явява едно „подобро“ издание на Бокачо. Но когато излиза официалната версия на шедьовъра на Бокачо, народът насочва погледа си към забранения оригинал.

Неведнъж и по-нататък са поставяни прегради пред знаменитата книга на Бокачо. Неведнъж тя е попадала във ватиканския индекс на забранени книги. Йезуитските пуристи създали за него репутацията на „поет на сладострастието“. Всичко това се е правело с умисъл да бъде парализирано въздействието на неговата книга. Твърде е курioзен фактът, че цензурата на Распутин в царска Русия е подлагала на „съкращения“ книгата на Бокачо.

Разбира се, „Декамерон“ е далеч неблагоприятна книга. Тя е един бунт на ренесансовия „секс“, на освободената човешка плът от регламентацията на Средновековието. Обаче зад пикантната изостреност на интригата се крият социално-исторически процеси. По думите на един познавач Бокачо никъде не акцентува на открито еротични детайли. По начало Бокачо е веселяк, една жизнена и здрава натура, и е чужд на „екзотичната еротика“.

Бокачо е чужд на еротизма на епохата. Но същевременно е чужд и на дидактизма на Средновековието. Като автор той е чужд на лоши намерения, но не иска и да бъде дидактично полезен. Никъде той не влага суха поука и тенденция, навсякъде е верен на „дидактизма“ на живота. Отдавна неговите творения щяха да увехнат, щяха да се превърнат в сухи клонки, ако той се придържаше в своето велико произведение към някоя отвличена идея или моралистична теза. Днес някои разкази, като този за хитрия монах Рустико и простодушната девойка, могат да „шокират“, но те вървят в контекста на епохата.

Реалистичната стойност на книгата на Бокачо се състои в това, че той разкрива живота в неговото богатство. Италианският класик показва, че той представлява една капризна смес, която съдържа величавото и смешното, фриволното и трагичното, нравственото и безнравственото. Както е известно, епохата на Бокачо е характерна с едно рушене на морала на миналото, с това, че се заличава границата между доброто и злото. Това е епоха на небивал разцвет на човешкия индивидуализъм. Разбира се, тия сто новели от гледище на средновековното минало са рожба на едно „безпътно“ вдъхновение. Но от днешно гледище те са една незаменима картина на нравите в италианското общество от епохата на Възраждането. Те като реалистично огледало на живота могат да бъдат преценявани от различни страни и ъгли. Бокачо смътно е усещал какво страшно оръжие е изработил срещу духовенството, създавайки образа на тоя негодник сер Чапелето, който след смъртта си е бил обявен за светец. А това не е инцидентен случай в неговата новелистика.

Към заника на своя живот Бокачо е гледал по-другояче на своята книга „Декамерон“. Тя му изглеждала като някакъв срамен спомен от младостта. Той не е искал потомството да го разглежда като „мръсен човек“ и „стар кръвосмесител“. В едно писмо до свой приятел той пише: „... да не се дава «Декамерон» на жени, защото, слушайки тия новели, те ще ме приемат за мръсен сводник.“ Стариият Бокачо е искал да оправдае волностите на младостта. Сякаш е искал да убеди идващите поколения, че Рогатият му е внушил разказите на „Декамерон“. Той много се боял, че новите поколения ще го разглеждат като някакъв „сатир, заобиколен от млади жени“. Но автор като Пол Сен-Виктор намира за безполезна неговите протести. Защото именно „въображението ще си го представя с чертите на мил сатир, седящ в обществото на млади жени, които той принуждава ту да почервеният, ту да се усмихват“.

Разбира се, днес никой няма да вземе под внимание разкаянията му като естетически аргумент. От Бокачо остава безсмъртната му книга и великото му изкуство на разказвач, присмехулник на човешките нрави. Днес никой не е в състояние да твърди сериозно, че той е „поет на сладострастието“ и че е представил Италия като „публичен дом“. Бокачо е изобразил само нравите на италианското общество от епохата на Възраждането много картинно, откровено и ясно. Още Анатол Франс защитаваше подобен род литература с прочутата си фраза: „Какво е виновен Ювенал, че съществува Месалина?“ Положението на Бокачо не с различно от положението на всеки велик битоописател, живописец на човешките нрави. На твърдението на някои, че красотата на

„Декамерон“ е красотата на публичната жена, един автор остроумно отбелязва, че това е така, но това е красотата на Аспазия, която разсъждава за мъдростта, и Перикъл и Сократ я слушат с удивление.

Някои отиват по-далеч в своите разсъждения, като Шопенхауер например, които смята, че „Декамерон“ представлява гигантската шега на гения над човешкия род. Той му приписва още по-обобщителен характер от една чиста картина на човешките нрави.

Толкова много години са минали от появата на „Декамерон“ и от човечеството не са забравени веселите и карнавални страници на тая книга. Очите са още заслепени от тая оргия на живописните нрави. Дните, прекарани сред малкото очарователно общество на млади дами и сиънъори с техните остроумни разкази и беседи, остават спомен за цял живот. Всичко е така прекрасно и нескончаемо като италианския карнавал. В творбата има нещо от „карнавалното начало“ на средновековното изкуство. Толкова години са минали от появата на книгата („Декамерон“, наречена още „Принц Галеото“), а тя не се е изсушила, не е изгубила своята жизненост и веселост. Многобройните френски разкази и фаблио, които са служили за вдъхновение на автора на „Декамерон“, са вече забравени, достояние са само на филологическата наука, а тая книга не престава да се чете с прежната наслада. Ако допуснем абсурдната мисъл, че книгопечатането още не беше изобретено, тя неминуемо щеше да се преписва от ръка на ръка. Много по-жизнени се оказаха от нимфите и митологическите образи обикновените герои на „Декамерон“ – надарени със земни пороци и страсти.

Появата на една силна и жизнена проза, плебейски изящна, от рода на тая на Бокачо, има голямо въздействие в литературата. Достатъчно е да се спомене Чосър и неговите „Кентърбърийски разкази“. Бокачо подготви богохулната проза на Волтер. А и самият той, по думите на Де Санктис, е един „Волтер на XIV век“.

През вековете Бокачо е имал и своите велики читатели: Чосър и Лопе де Вега, Шекспир и Лафонтен, Лесинг и Мюсе. Но зад него стои най-вече една многобройна читателска армия – безименна и възторжена, – която, след като обърне страниците на „Хиляда и една нощ“, „Божествена комедия“ и „Дон Кихот“, неминуемо ще се насочи към безсмъртния епос на Бокачо.

КРАЙ

© 1970 Здравко Петров

Публикация:

Издаелство „Народна култура“, 1970

Сканиране: sig_Ivanhoe, 29 декември, 2007

Разпознаване и последна редакция: NomaD, 9 март 2008 г.

При спорни моменти в редакцията на сканирания текст е използвано и изданието на изд. „Захарий Стоянов“ от 2000 г.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/5474>]